

XVIII МІЖНАРОДНИЙ СЛАВІСТИЧНИЙ КОЛОКВІУМ

Львів, 14–15 травня 2009 р.

РЕЗЮМЕ ВИСТУПІВ

Тамара ПОЛЕЩУК (Львів)

Юрій Венелін й початки дискусії про національну ідентичність українців і росіян

За своє коротке творче життя Юрій Венелін (справжнє ім'я Георгій Гуца, 1802–1839) – виходець із Закарпаття, один із засновників славістичної науки в Росії, перший дослідник історії й культури болгар – написав понад 60 наукових праць з історії, етнографії, фольклористики, літературознавства, мовознавства слов'янських народів.

У виступі привернуто увагу до тих аспектів творчої спадщини Ю.Венеліна, які стосувалися розуміння ним питань як російсько-української єдності, так й окремішності українців і росіян. На погляди вченого впливали різні чинники: його походження й освіта, європейська й російська традиції історіописання, з якими він був добре ознайомлений, інтелектуальне оточення тощо. Особливо треба відзначити, що Ю.Венелін жив в епоху захоплення освіченими людьми Заходу й Сходу Європи ідеями Романтизму. Постгердерівське “відкриття народу” дало змогу побачити “народ” не лише в політично та культурно успішних націях, а й у бездержавних етнічних спільнотах – у їхній мові, традиціях, пісенній творчості, яка, на переконання інтелектуалів романтичної доби, уособлювала “душу народу”.

У контексті означеної теми найбільший інтерес становлять розвідка Ю.Венеліна “Об источнике народной поэзии вообще, и о южно-русской в особенности” (1834), присвячена аналізу збірки українських народних пісень М.Максимовича, та незакінчена стаття під назвою “О споре между южанами и северянами на счет их россизма”, знайдена серед паперів ученого вже після його смерті. У цих та деяких інших своїх працях Венелін пише про етнічну спільність східних слов'ян, вживаючи термін “русский народ”, який існує як дві гілки – “северяни” (великороси, росіяни) і “южани” (малороси, українці). Попри це, Венелін бачить значні відмінності між “северянами” та “южанами” – в їхній мові, пісенній творчості, яка, за словами вченого, відображає “дух людини”, в території розселення. Для нього цілком очевидною є територіальна й мовна єдність “южан”, які проживають на території Російської й Австрійської імперій, бо пісня, “складена в Любліні чи в Замості, є рідною і в Харкові; що співають біля Перемишля в Галичині, те зрозуміють і в Глухові; що виникло під Кам'янцем-Подільським, те може належати і воронежцям, і чорноморцям”. Аналізуючи різницю між “северянами” та “южанами”, вчений чітко ідентифікує себе з останніми: “Маю честь за племенем і за народженням належати до Південної Русі...”.

Увагу Ю.Венеліна привернуло й питання, яке публічно ще не обговорювалося – суперечка між “северянами” та “южанами” про те, хто з них більше “руський”, кому з них належить киево-руська спадщина. Хоча дослідник і не схвалював цього спору, вважаючи його шкідливим для обох народів, але його міркування свідчать, що він – на боці “южан”. Так, вчений стверджує, що в суперечці “двох руських братів про спадщину” брала участь вся Європа й частково Азія, але всі народи висловилися “на користь южан”, бо вважали, що “Русь від Карпат пролягала тільки по Глухів і Вітебськ, а те все інше було Московщина. Даремно Грозний і величавий Олексій називалися царями всея Великої і Малої, і Білої Росії; все ще в актах Європи Руссю називалася тільки Галичина, Поділля і Волинь”.

На нашу думку, Ю.Венелін на кілька десятиріч раніше від знаменитої полеміки між М.Максимовичем і М.Погодіним, статей М.Костомарова на сторінках “Основи” почав формулювати ідею “двох руських народностей”. І хоча Ю.Венелін намагався одночасно емансипувати українську історію і не порвати остаточно з “руською” спільністю, все ж його погляди стали перехідним містком до модерного українського націоналізму.

Тетяна ТХОРЖЕВСЬКА (Одеса)

До питання про опозицію “свій”–“чужий”: “ляхи” та “мужики” на території Степового Побужжя

Доповідь присвячено одному з актуальних аспектів проблеми взаємодії людини та соціального простору у традиційній культурі: опозиції “свій–чужий”. Зокрема, розглянуті взаємні уявлення окремих локальних груп населення регіону – “ляхів” та “мужиків”.

Регіон Степове Побужжя до кінця XVIII ст. був прикордонною територією: одна частина його перебувала під владою Кримського ханства; друга – до 1793 р. належала Речі Посполитій, яка делегувала користування цими землями козацтву. Наприкінці XVIII ст., внаслідок російсько-турецьких війн та розділів Речі Посполитої, ця територія була приєднана до Російської імперії.

Представлено результати польового дослідження, проведеного у трьох населених пунктах Степового Побужжя (Первомайського району Миколаївської області): с.Синюхін Брід (за даними сільради, 92,11% становлять українці, також мешкають молдавани, росіяни, угорці, білоруси, вірмени, євреї, чуваші, грузини); с. Кумарі (українців – 89,5%, крім того – росіяни, цигани, молдавани, вірмени, поляки, грузини, білоруси, чуваші, татари, угорці) та с.Конецьпіль (україн-

ці, молдавани, цигани, поляки). Один із обстежених населених пунктів (Кумарі) поділяється на дві частини, які мають побутові назви “ляхи” та “мужики”. На початку XX ст. названий населений пункт згадував український етнограф Левко Юркевич у своїй розвідці “Покодимська шляхта”, в якій вказав на суттєві відмінності між “мужиками” та “шляхтичами” (антропологічний тип, побутова культура та одяг, працездатність, мова). Це дає унікальну можливість визначити зміни у взаємних уявленнях та взаємодії означених груп, які відбулись упродовж XX ст.

Дослідження “уявлення про інших” проводилось за допомогою традиційної для етнології співбесіди з респондентами.

Можна констатувати в групах “ляхів” та “мужиків” с.Кумарі та с.Конецьпіль наявне взаємне толерантне ставлення. Респонденти, стосовно періоду 1960–80-х років, розповідали про спільні святкування, запрошення представників іншої групи на весілля, хрещення, толоки (клаки). Разом з тим, респонденти 1920-х років народження зазначали, що їхні батьки мали інше ставлення до представників “чужої” групи. Якщо згадати “почуття довіри” як один із важливих компонентів культури, що виростає з факту однакових поглядів і цінностей, можна констатувати високий коефіцієнт взаємної довіри в означених групах, який сформувався впродовж другої половини XX ст. Опозиція “свій–чужий” стосовно “ляхів” та “мужиків” чітко корелює із категоріями “сусідство” та “довіра”. У населеному пункті, де мешкають обидві групи, взаємне ставлення є толерантним, хоч і зберігаються уявлення про “окреме минуле”.

Інша ситуація склалася в населених пунктах, в яких група “ляхів” майже не представлена (Синюхін Брід). Респондентам відома назва “ляхи”; представникам старшого віку – “шляхта”. Проте можна зазначити, що ці назви здебільшого не наповнені конкретним змістом: найрозповсюдженіша відповідь – “в нас таких нема”, “це десь там”. Водночас вартий уваги матеріал, який надали декілька жінок, що походять з “ляхів”, з інших населених пунктів й після одруження переїхали жити до Синюхіного Броду. Показовим є намагання респонденток приховати або не афішувати своє “шляхетське походження”, відмежуватись від католицизму. Наприклад, повідомивши, що в дитинстві “була католичкою”, і наче виправдовуючись, жінка підкреслює: “Зараз я православна, як усі, й діти в мене православні. А я ж тоді маленька була, що там батьки робили, я й не знаю”.

Володимир ФЕСЕНКО (Харків)

***Вплив Польщі на словацький національний рух
у Чехословаччині в 1934–1938 рр.***

Наприкінці 1918 р. територіальний спір між Польщею та Чехословаччиною через промислово розвинений район Тешенська Сілезія переріс у відкритий конфлікт, наслідком якого стало військово-політичне протистояння в 1919–1920 рр., яке було вирішене на користь Чехословаччини. У 30-ті роки питання про приналежність Тешенської Сілезії було основним у відносинах Польщі та Чехословаччини, воно ж значною мірою вплинуло на формування нової концепції відносин, яка отримала в історіографії назву “нового курсу” Ю.Бека. Сутність концепції полягала в “охолодженні” відносин з Чехословаччиною, створенні сприятливих умов для висунення до неї ревізійністських вимог. Основними інструментами її реалізації були античеська кампанія в польській та закордонній пресі з акцентом на проблемі придушення прав національних меншин на території ЧСР, а також пропагандистська діяльність польських консульств у Братиславі та Моравській Оставі. Одне з провідних місць у зовнішній політиці Ю.Бека відводилось підтримці словацького національного руху з метою деєстабілізації внутрішньополітичного становища в ЧСР. Для досягнення цієї мети польське МЗС діяло в основному за допомогою консула в Братиславі В.Лачинського та довіреної особи лідера словацьких автономістів А.Глінки, головного редактора видання “Словак” і полонофіла К.Сідора. Незважаючи на полонофільство, Сідор, як і Глінка, чітко усвідомлював, що за підвищеною увагою польського МЗС до словацького національного руху криються конкретні практичні цілі, які виявилися в 1938 р. у вигляді територіальних зазіхань.

Польське зовнішньополітичне відомство постійно займалось словацьким національним рухом. Підтвердження цього факту містять численні документи польського архіву Актів Нових з фонду міністерства закордонних справ. Так, у різноманітних аналітичних документах, присвячених політичній ситуації в Словаччині, які надходили з польських дипломатичних представництв у ЧСР, головна увага приділялась словацькому національному питанню. Підкреслювалась духовна (словаки в більшості своїй католики, на відміну від чехів, більшість яких сповідує протестантські погляди), культурна та мовна близькість двох народів, полонофільські настрої в середовищі словаків автономістів та симпатії словацького народу до Польщі загалом. Доволі часто в документах містилися рекомендації та прохання відносно конкретних дій Польщі щодо словаків-автономістів, в тому числі й за межами ЧСР. Це, зокрема, стосується всебічної підтримки (в тому числі фінансової) польським урядом Словацької національної ради, яку очолював Ф.Єглічка. В липні 1937 р. польському послу в ЧСР К.Папеї вкотре доручили підготувати аналітичний огляд політичної ситуації в Словаччині з точки зору можливостей польського проникнення. Розроблена посольством програма з словацького напрямку передбачала довготермінову акцію, не визначаючи чітко перспектив її реалізації. Сутність її полягала в заміні ідеї автономії на ідею державного дуалізму. Підкреслювалось, що словацькі політичні сили повинні намітити одним із пунктів своєї програми заміну ідеї Чехословаччини на ідею держави Чехії та Словаччини. В політичній програмі мало б використовуватися гасло “Словаччина для словаків”, яке повинно було б об’єднати словаків – автономістів і централістів. Вона також передбачала надання значної фінансової допомоги національному руху, ідеологічну підтримку тощо. Передбачалося створення в Польщі центру культурно-політичного характеру, який би взяв на себе координацію, а згодом й управління з реалізації програми. Таким центром стало Товариство друзів словаків ім. Людовіта Штура.

Внаслідок реалізації програми було створено польсько-словацьке товариство, яке таким чином повинно було вказувати на спільність інтересів польського та словацького народів в ЧСР. Діяльність товариства спрямовувалася на досягнення автономії для тешенських поляків та словаків.

Марія ПОПАЗОВА (Київ)

*Проблеми збереження кирилиці
у зв'язку зі вступом Болгарії до Європейського Союзу*

Одним із результатів глобалізації та європейської інтеграції стало витіснення кирилиці латиницею у назвах фільмів, торговельних об'єктів, музичних груп, у рекламі тощо. Така практика, що стала доволі масовим явищем, турбує багатьох болгар, спричиняє публічні розмови та дискусії про майбутнє кирилиці. Результатом суперечок, в яких взяли участь також політики, стали пропозиції деяких зарубіжних учених взагалі відмовитись від кирилиці, замінивши її латиницею. Це мало б, начебто, прискорити інтеграцію Болгарії до Європи, оскільки латиниця, на даний момент – це писемність європейської спільноти. Особливо загострив дискусію виступ австрійського славіста *Отто Кронштайнера*, який запропонував болгарам виректись кирилиці, яка, на його думку, є “азбукою духовно низьких рабів, символом православ'я та безкультур'я людей, які населяють темний європейський Схід”. З метою швидкої інтеграції до Європи болгарі повинні забути еретичну “варварську російську азбуку” і прийняти латиницю, після чого уся Європа полюбить їх.

Усупереч такій атаці, болгарські лінгвісти переконливо доводять, що кирилиця становить велику цінність. Будучи одним із символів болгарської національної єдності, кирилична абетка втілює глибинну ідею великої заслуги болгар у наданні писемності усьому слов'янському світу. Збереження цих давніх букв залежить від людської діяльності, від прагнення використовувати їх. Наше щоденне письмове спілкування визначає їх майбутнє.

У відповідь на гострі дискусії агентство “Ashley and Holmes” провело широку кампанію масового захисту кирилиці у Болгарії. Всі, хто використовує кирилицю у письмовому мовленні, беруть участь у створенні одного віртуального “культурного заповідника”. Народна бібліотека ім. Святих Кирила і Мефодія”, програма “Христо Ботев” на болгарському національному радіо, видавництво “Едноріг”, книгарні “Нисим” та “Болгарські книжки”, газета “Культура”, “Літературна газета” та інші взяли на себе зобов'язання бути символічними захисниками букв болгарської азбуки. “Літературна газета” опікується долею літери Й, а часопис “Культура” “всиновив” букву Ж, яку графічно зобразили на фоні зниклого юса великого. Ця газета доводить, що літери тільки тоді почувають себе добре, коли ними послуговуються. На першій сторінці цієї газети описано походження та поширення літери Ж. Так, вона використовується у таких болгарських словах як: жена (*укр.* жінка), мъж (*укр.* чоловік), желание (*укр.* бажання), жарава (*укр.* жар), нежност (*укр.* ніжність), грижа (*укр.* турбота), жито (*укр.* жито) та ін.

Процес писання деякі автори порівнюють з любовною грою між літерами: коли людина пише текст й поєднує букви у слова та речення, вона стимулює їх множення. Це ми бачимо у публікації відомого болгарського класика П.Яворова “Каліопа”. Текст цього вірша є добрим прикладом звуконаслідування. Митець дуже точно передає “звук удару молотом по ковадлу”. Наприклад, це ми бачимо в таких рядках вірша:

Трака-чука, зън-зин, трака-чука!
Дзин! Чука-трака...
Там-сам, зън-вън, бива-бива...
Зън-вън, трак-мрак!

Звична кирилична літера Ж у випадку її передачі латиницею заважатиме сприйняттю значення автентичного тексту. Вороги цієї літери в латинській абетці – “G”, “J”, “ZH”, які все більше витісняють кирилівську букву Ж з природного ареалу, особливо у великих містах.

Уся ця кампанія мала прагматичне підґрунтя, зокрема розповсюдження фірмою “Ashley and Holmes” свого продукту – шрифту, який має назву “Ashley Capital Bulgaria”. Таким чином, газети, журнали, організації підтримали високий імідж кирилиці як символу ідентифікації цілого етносу, а саме болгарського народу.

Алла КРАВЧУК (Львів)

**Зміни в сучасному українському стереотипі поляка
(на матеріалі анкетування студентів)**

У доповіді представлено результати проведеного у Львівському національному університеті імені Івана Франка анкетування студентів, мета якого – виявити один із сучасних профілів українського стереотипу поляка, а саме з перспективи молодого українського студента, який представляє академічне середовище на Західній Україні.

Анкету, запропоновану студентам польської філології, міжнародних відносин та історичного факультету, укладено на основі тих типів анкет, які використовували у дослідженні мовних етностереотипів Люблінський науковий етнолінгвістичний осередок під керівництвом професора Єжи Бартмінського. Наш варіант анкети містив десять питань відкритого характеру:

1. Хто такий поляк?
2. Подайте слова, які Ви (або хтось інший) уживає замість слова *поляк*.
3. Подайте риси, які, на Вашу думку, найкраще характеризують типового поляка (такого, яким він є).
4. Подайте риси, які, на Вашу думку, найкраще характеризують зразкового поляка (такого, яким він повинен бути).
5. Закінчіть речення (можна запропонувати кілька варіантів): *Він поляк, але...*
6. Які предмети є характерними для поляка?
7. Допишіть іменники, які поєднуються зі словами *польський* (*польська, польське, польські*).
8. Допишіть дієслова до виразів *як поляк, по-польськи* і поясніть значення утворених (разом з дієсловом) зворотів.
9. Напишіть відомі Вам прислів'я, приказки, усталені звороти, фразеологізми про поляків.
10. Напишіть відомі Вам анекдоти про поляків.

На основі проведеного анкетування з'ясовано так звану наївну дефініцію поляка, зібрано й проаналізовано інші назви (у тому числі емоційно забарвлені), які функціонують на окреслення цього народу, виокремлено психічні, фізичні, побутові, суспільні, політичні, культурні конотації етноніма *поляк* у мовній свідомості західноукраїнської академічної молоді.

Результати аналізу анкетних даних показали нові елементи сучасного стереотипу поляка в українській (зокрема молодіжній) свідомості, порівняно з його традиційним українським стереотипом. Так, у сьогоденному стереотипі західного сусіда зовсім незначне місце займають негативи, пов'язані з українсько-польськими конфліктами ХХ ст., тим часом, на перший план виходять позитивні враження молодих людей від зустрічей з польськими ровесниками, від поїздок до Польщі, спостережень за розвитком сусідньої країни, що належить до Європейського Союзу. Отже, з точки зору західноукраїнських студентів, сучасний поляк – це, передусім, європеєць (з усіма ціннісними конотаціями цієї метафори), який, наприклад, носить простий, скромний, але якісний одяг, переважно добре заробляє, багато подорожує як турист, є освіченою й інтелектуальною особою, що прагне пізнавати світ. У психофізичному аспекті поляк, як уважають львівські студенти, це, передовсім, особа весела, а також товариська, комунікабельна, віталістична. Разом з тим, на високій позиції зберігаються традиційні стереотипні ознаки поляка: увічливість, вихованість, патріотизм, релігійність. Негативна риса поляка, яка найчастіше з'являється в студентських анкетах – це зарозумілість.

У відповідях студентів щодо стереотипу поляка часто проглядаються і риси їхнього автостереотипу: зокрема, відчутно певну закомплексованість українців стосовно мешканців багатшої держави, вже зінтегрованої з об'єднаною Європою, які живуть у більшому достатку, порівняно зі своїми східними сусідами, і часом ставляться до них з певною зверхністю.

Загалом же в студентському профілі українського стереотипу поляка переконаливо домінує приязнь і симпатія над ворожістю.

Леся КОРОЛЬ (Львів)

Особливості вираження граматичної категорії особи у мовленні учнів шкіл міста Львова з польською мовою викладання

З метою виявлення особливостей мовлення учнів шкіл Львова з польською мовою викладання ми провели польові дослідження серед 100 учнів старших класів двох львівських шкіл (питальники з граматичними завданнями, записи усних текстів, писемні тексти). Одним із помітних аспектів граматичної структури мовлення польської молоді Львова є засоби вираження морфологічної категорії особи. Можна виділити декілька типових відхилень від загальнопольської норми, зумовлених в основному впливом української (або російської) мови:

– реалізація категорії особи за допомогою не лише закінчень особових форм дієслова, а й одночасно особових займенників. Відбувається дублювання тієї самої інформації морфологічним та лексичним компонентом, у результаті чого особові форми стають аналітичними, наприклад, *Ja pamiętam, że wszyscy chcieliśmy tam pojechać; Ja bym chciała zobaczyć ocean; My się uczymy się do 2 czasem do 3 godziny* etc (в останньому прикладі бачимо також зайве подвоєння елемента *się*). У польській мові між особовими займенниками та особовими формами дієслова існує тісний функціональний зв'язок, однак присутність займенників у реченні не є обов'язковою (а подекуди вважається помилкою), адже вони мають те ж значення, яке виражене у закінченнях особових форм дієслова*. В українській та російській мовах зв'язок між формою дієслова та займенником значно тісніший, ніж у польській. У багатьох випадках (напр., у минулому часі чи умовному способі) категорія особи в них виражається лише за допомогою займенника: *я був, ти був; ви робили, ми робили, вони робили*;

– при творенні минулого часу в аналітичний спосіб молоді поляки Львова часто взагалі “гублять” особові закінчення дієслів, повністю перекладаючи граматичне значення особи на відповідний займенник**, наприклад: *Ja tam specjalnie nie jechała; Do szkoły my chodzili z przyjemnością; W czasie pobytu w Warszawie my zwiedzali muzea*. Деколи опускають навіть займенник, наприклад: *Po ukończeniu chciałaby studiować prawo w Krakowie*;

– подвійне вживання закінчень, які є показниками граматичного значення особи, спостерігається у формах умовного способу дієслів, наприклад: *Kiedyśmy uczyliśmy się w klasach początkowych...; Przyjaciele chcieli, abyśmy wzięliśmy udział w konkursie*;

– відмова від безособових конструкцій із *-się* або неособових дієслів на *-no, -to* на користь безособових форм 3-ї особи множини, наприклад: *Mówią, że...* замість *Mówi się, że...; Rozdzielili nas na różne klasy*, замість *Rozdzielono nas...* Конструкції з безособовими формами 3-ї особи множини поширюються останнім часом і в Польщі, але ще не увійшли до загальнопольської норми;

– заміна безособових конструкцій із *-się* на нетипові для польської мови безособові конструкції із дієсловами у 2-й особі однини, наприклад: *Bo czasem jak dużo opowiadasz, to nie zastanawiasz się nad gramatyką*, замість *Bo czasem jak się dużo opowiada...* У загальнопольській мові конструкції такого типу вживаються у розмовній мові (під впливом англійської мови), але нормативними вони ще не є. В українській мові конструкції такого типу доволі продуктивні;

– використання дієслівних форм 2-ї особи множини при звертанні до співрозмовника, з яким адресант є на *Vi* (по-польськи на *Pan/Pani*), наприклад, *Czy możecie poczekać minutkę?* (замість *Czy Pan/Pani może poczekać minutkę?*); *A przyjdziecie do nas we wtorek?* (замість *Czy Pan/Pani przyjdzie do nas we wtorek?*); *Możecie to po ukończeniu wywiadu sprawdzić* (замість *Może Pan/Pani to po ukończeniu wywiadu sprawdzić*). Спостерігається навіть вживання займенника *Wy* при звертанні до однієї особи замість *Pan/Pani*: *Nie chcę Wam i sobie marnować czasu* замість *Nie chcę Panu/Pani i sobie marnować czasu*.

Марія ЗЕЛІНСЬКА (Львів)

* В окремих випадках на займенник падає логічний наголос (тобто вказування на особу є необхідним, запланованим), тоді наявність займенника обґрунтована, наприклад: *On nie potrafi czegoś przygotować, on nie potrafi posprzątać, on w ogóle nic nie potrafi zrobić samodzielnie*. Займенник *on* у цьому реченні вводить особливу ілюкційну силу – протиставлення іншим. Однак у більшості випадків аналітичні форми, так звані форми з подвійною інформацією про категорію особи, не мають ніяких додаткових значень.

** Така риса притаманна східним польським діалектам.

**Словозмінні особливості польського мовлення учнів суботніх шкіл
(на прикладі школи м. Борислав)**

Польська мова так званих південно-східних кресів була предметом зацікавлення багатьох мовознавців, однак мовлення молодого покоління поляків в умовах двомовності в сучасній Україні, зокрема на Львівщині, ще комплексно не проаналізовано, з чого й випливає актуальність цього дослідження. У ньому автор ставить за мету виявити словозмінні особливості в мовленні учнів польських суботньо-недільних шкіл порівняно з загальнопольською нормою. Матеріал дослідження зібрано на основі писемних текстів учнів та усних розмов із ними, їхніх діалогів та монологів під час занять або на перервах.

Регіональні відхилення від загальнопольської норми найчастіше спричинені неусвідомленням учнями специфіки реалізації в польській мові **категорії роду**, зокрема наявності граматичної опозиції мовних форм із чоловічоособовим та нечоловічоособовим значенням. Це проявляється:

1) у формах знахідного відмінка множини особових іменників жіночого й середнього родів, а також іменників – назв тварин усіх трьох родів, які в мовленні учнів синкретичні з формою родового відмінка (що в загальнопольській нормі притаманне лише іменникам із чоловічоособовим значенням), наприклад: *Znam tych pań. Na podwórku zobaczył kurę i kurcząt. Ty masz w domu chomików?*;

2) у формах знахідного відмінка множини особового займенника *one*, який замінює нечоловічоособові іменники. Учні уживають форму знахідного відмінка чоловічоособового займенника *ich* замість нечоловічоособового *je*: *Kupił ich [dlugopisy] w sklepie*;

3) в уживанні чоловічоособової форми особового займенника третьої особи множини *oni* замість нечоловічоособової *one*: *Oni [koleżanki] poszli na zakupy*;

4) у творенні нечоловічоособових форм називного відмінка множини іменників, які є назвами осіб чоловічої статі, а також узгодження з ними прикметників, займенників та числівників: *Czy te studenty będą u nas na lekcjach? Tam byli fajne chłopcy. U babci było dwa syny*;

5) у закінченнях дієслів минулого часу, семантично узгоджених з іменниками жіночого, середнього, чоловічоречового та чоловічотваринного роду, у яких переважає закінчення *-(l)i* замість *-(l)y*: *Prezenty byli już pod choinką*.

Відхилення від загальнопольської норми зареєстровано у **відмінюванні** іменників. Вагання найчастіше проявляються в дистрибуції закінчень іменників **чоловічого роду** в родовому відмінку однини (*W pokoju nie było telewizoru*); давальному відмінку однини (*Oddam pracę nauczycielu na przerwie*); місцевому відмінку однини (*Dziadek dużo opowiadał o swym synie*). Типову особливість словозміни іменників **жіночого роду** спостерігаємо в називному та знахідному відмінках множини іменників з м'якою основою, де закінчення *-e* замінюється закінченням *-i* (*Mam dwie babci*). Відхилення від загальнопольської норми в іменниках **середнього роду** зареєстровано в знахідному відмінку множини іменників типу *imię*: *Ona ma dwa imienia*. У давальному відмінку множини іменників **усіх трьох родів** замість загальнопольського закінчення *-om* учні вживають закінчення *-am*: *Naszym paniom wręczyliśmy kwiaty. Uczniom zależało na tym, żeby dobrze zdać egzamin. Dzieciom poprostu nie chciało się iść do szkoły*.

Особливістю характеризуються особові форми дієслів минулого часу, які в мовленні учнів можуть утворюватися двома способами: за допомогою особових займенників, але без особового закінчення (*Ja zdał egzaminu*) або оминаючи і займенники, й особові закінчення (*Byli* [йдеться про першу особу множини] *w kinie*). Спостерігається також звуження або розширення основи дієслів минулого часу: *Oni szybko sprzątli w pokoju.... Tomek usiadł koło brata*.

Припускаємо, що зареєстровані відхилення від загальнопольської норми виникають у результаті інтерференції української мови.

Ольга ГУТА (Львів)

*Метафора хворого організму у польських
періодичних виданнях на політичну тематику*

У польській політичній публіцистиці дана модель хворого організму є доволі традиційною і високочастотною. На її основі людина наділяє суб'єкт політичної діяльності і політичну систему загалом найбільш близькими та зрозумілими їй властивостями та характеристиками. В результаті суб'єкти політичної системи виступають як істоти, наділені рисами емоційно-вольової сфери, які можуть зазнавати почуттів та проявляти їх. Морбальна метафора має високий прагматичний потенціал, особливо активно такі метафори використовуються у період політичних криз.

Проаналізувавши фактичний матеріал з польських політичних часописів “Polityka”, “Wprost” і “Gazeta Wyborcza”, ми структурували понятійну сферу “Хворий організм” у мові політики, виділивши певні структурні підрозділи:

1. **“Збудники хвороби”**. У багатьох випадках для визначення хвороби і встановлення діагнозу необхідно визначити причини зараження і поширення епідемії. Найбільш частими причинами захворювання є політичні опоненти та їхні ідеї, котрі номінуються як паразити, мікроби, віруси. Збудниками державних захворювань можуть бути також конкретні політики, які проводять реформи, що виснажують організм, ведуть до колапсу, послаблення соціального здоров'я та зараження вірусами. Наприклад: *Tak pasożytnicza polityka musi doprowadzić polski organizm polityczny do ciężkiej choroby; AWS chyba złapała jakiegoś groźnego wirusa, który na dodatek bardzo szybko się poszerza; Niektórzy jej przywódcy na tyle obniżyli ciśnienie partii, że niedługo dojść może do kolapsu.*

2. **“Діагноз”**. Цей підрозділ, в свою чергу, можемо поділити на психічні та фізичні хвороби. Психічні не випадково виведені на перше місце, оскільки вони виявилися більш частотними серед усіх виявлених метафоричних одиниць. Неврівноважені дії окремих політиків та цілих угруповань і як результат невдалі, а інколи і цілком абсурдні політичні рішення, хиткість економіки та інші подібні речі у політичній комунікації надзвичайно легко (і доступно для реципієнта) відобразити за допомогою різноманітних метафоричних захворювань політичної системи та суб'єктів політики, таких, наприклад, як: *psychoza, depresja, załamanie nerwowe, schizofrenia, idiotyzm, wariactwo, różnorodne fobie*. Поширене тут використання предикативних конструкцій, наприклад: *nerwowe drgawki partii, depresyjna wizja akcji, schizofreniczne pomysły polityków, wariackie posunięcia w polityce.*

3. **“Симптоми захворювання”**. У реальній медичній практиці картину захворювання складають за симптомами, що стає основою для аргументації морбального бачення дійсності в політичному дискурсі за допомогою метафор *objawy, drgawki, krwotok, zadyszka, migrena, paraliż, słabość, szok*, а також може бути *krótkowzroczność, kulawość (kulawa władza np.), duszności lub astma (astmatyczny oddech gospodarki), omdlenia, skurcze*, дуже узагальнено *ból*.

4. **“Стан пацієнта”**. Стан хворого може бути важким. Метафори такого плану мають найбільш негативний прагматичний смисл (*koma, zdychający, pełny paraliż, obłożnie chory, pod kroplówką*) і найбільшою мірою актуалізують необхідність протидії причинам політичних захворювань, наприклад: *AWS w komie, Krzaklewski sparaliżowany; zdychające wysepki zdrowego rozsądku w oceanie niestabilności politycznej; owe dwie partie już od dawna chorują obłożnie; Akcji grozi całkowity paraliż, poruszać już może tylko lewą ręką.*

Коротко розглянута тут метафорична модель хворого організму віддавна існує у польській мові. І, мабуть, таке її “впевнене існування” та частотність не потребують жодних додаткових пояснень. Проблеми здоров'я і проблеми політики завжди викликали підвищений інтерес – як говорить польське прислів'я, “co kogo boli, o tym mówić woli”. Польське суспільство ще не може вважатися повністю стабільним, та й, зрештою, драматичні віхи історії наклали свій відбиток на ментальність людей. А дана модель має виражену негативну конотацію, образи, що відповідають цій концептуальній метафорі, поєднуються векторами агресивності та тривожності, в них відображаються безвихідь, погані передчуття, біль за стан країни, почуття безсилля, а крім того, відхилення від природного, здорового порядку речей, відчуття неправильності, неприпустимості існуючого становища.

Юлія САГАТА (Львів)

Людина в польській анімалістичній фразеології

Образи тварин, втілені в анімалістичній фразеології – це сфера, на яку людина проєктує суб'єктивне розуміння і сприйняття власних рис, недоліків та цінностей. У цих образах людина присутня посередньо – як об'єкт пізнання. Метою даного дослідження є визначення мовно-культурного образу людини, втіленого в польських фразеологізмах із анімалістичним компонентом.

За допомогою антиприкладів анімалістичної фразеології людина намагається реконструювати свій ідеальний образ, тобто, осуджуючи та висміюючи риси характеру та способи поведінки, які є негідними *homo-sapiens*, небажаними та шкідливими в її світі, вона таким чином вказує на те, якою хотіла б себе бачити, які цінності вважає найбільш вартісними та гідними наслідування.

Мовно-культурний образ людини, втілений в анімалістичній фразеології, складається з характеристик, пов'язаних із рисами характеру та цінностями, що вважаються важливими в людській спільноті, а також у зовнішньому вигляді. При цьому ознаки з морально-етично-ментальної сфери значно ширше представлені в аналізованій фразеології, порівняно з фразеологізмами на позначення зовнішності. Причина цього, очевидно – дидактизм анімалістичної фразеології, завдання якої є повчати, критикувати, висміювати та викорінювати негативні явища, на які людина має вплив, на відміну від деяких ознак зовнішнього вигляду, які дані їй природою і не залежать від неї.

Особливо негативно оцінюються дурість, тупість, обмеженість та нерозторопність, причому фразеологізми з відповідними значеннями в основному містять назву свійської тварини (напр., *patrzeć jak wół na malowane wrota, zdatny jak wół do karety, głupi jak baran, barania głowa, gapić się/patrzeć jak baran na nowe wrota, znać się na czym jak kura na pierzu, kurzy mózdzek, kura domowa, głupia gęś, głupi jak cap, cielę marynowane*). Зневага та осуд тих, що втратили особисту волю, не відстоюють її, покірно сприймають своє підневільне становище (напр., *dać się wziąć/związać jak baran, iść jak baran, robić z kogo kozła i barana*), є свідченням високої оцінки волелюбства, прагнення до особистої свободи (напр., *i w sto koni nie dogoni, kot, który chodzi własnymi drogami, trudno wilkiem orać*), а також відваги та рішучості (напр., *walczyć jak lew, lew się w kim budzi, pokazać lwi pazur*).

Аналіз фразеологічного матеріалу засвідчив також негативне сприйняття недоброчливості та ворожості (напр., *zły jak pies, patrzeć/spoglądać wilkiem/jak wilk, krążyć jak wilk koło owczarni*), жадібності та захланності (напр., *obeżreć się/upić się/urąnąć się jak świnia*), жорстокості та панування сильнішого (напр., *bawić się jak kot myszą/myszką*), неморальності (напр., *postąpić po świńsku, świński ryj, być/okazać się/zostać świnią*), невихованості (напр., *pchać się jak świnia do koryta*), непристойності та безсоромності (напр., *świński dowcip, świńska godzina, pleść świństwa*), лицемірства (напр., *plakać krokodylimi łzami/wylewać krokodyle łzy*), лукавства (напр., *wąż zdradziecki, kusić kogo jak wąż, lisem podszyty, farbowany lis, fałszywy jak kot*), неправдивості (напр., *odwracać, odwrócić, wykręcać kota ogonem, szczekać jak pies*), недотримання норм християнської моралі (напр., *żyć z kimś na kocia łapę*), пихатості та зарозумілості (напр., *dumny jak paw, puszyć się/pyszczyć się jak paw*), упертості (напр., *uparty jak osioł*), млявості та неенергійності (напр., *ruszać się/wlec się jak mucha w mazi/w miodzie/w smole, powolny jak żółw*), нерозсудливості (напр., *latać/biegać jak kot z pęcherzem, kupować/kupić kota w worku*), боягузливості (напр., *tchórzliwy jak zajac*) та наївності (напр., *robić/zrobić kogoś w konia, dojna krowa*), надмірної балакучості (напр., *gadatliwy jak sroka*).

Антропоцентризм анімалістичної фразеології, який є її основною ознакою, передбачає те, що людина відмежовує себе від перелічених негативних ознак та конструює свій ідеальний образ – істоти цивілізованої, доброї (*człowiek gołębiego serca*), розумної, яка цінує працю (*pracować jak pszczółka/mrówka*), вірність (*położyć się jak pies na progu, wierny jak pies*), життєвий досвід (*stary wróbel, bity pies*) та сміливість (*walczyć jak lew*).

Каміла СТАНЕК (Варшава, Польща)

Виразення емоцій у слов'янських і неслов'янських мовах
на прикладі почуття задроті в польських і турецьких прислів'ях

Доповідь представляє порівняння вербалізації почуття заздрості в польській мові як представниці слов'янських мов і в турецькій мові як мові, що не тільки представляє іншу мовну групу, а й належить до іншого культурного кола. Відомо, що не можна відділити мову від культури, виразником якої вона є, ані культури даного суспільства від його мови, що виражає, між іншим, культуру в мові за допомогою лексики або граматики.

Прислів'я і фразеологізми, що стосуються почуття заздрості та містяться як в турецьких, так і в польських словниках, поділено на декілька груп за наступними темами:

1) метафоричне визначення заздрості (*göz (nazar) değmek/ gözle yemek – pożerać wzrokiem – поїдати поглядом; gözü kalmak – utkwić wzrok – втупити погляд; sağ gözü sol güzünden sakınmak – prawe oko zabrania lewemu, nasilenie zazdrości – праве око забороняє лівому, посилення заздрості; içi götürmemek – nie móc czegoś znieść – не могли чогось стерпіти; çatır çatır çatlamak – pękać z zazdrości – тріскати з заздрості*);

2) провокування заздрості (*nispet vermek, gıcık vermek – drażnić kogo, wywoływać zazdrość – драгувати когось, викликати заздрість; göze diken olmak – być źdźbłem w oku – бути більмом в оці*);

3) загальновизнані істини, що свідчать про заздрість (*Kardeş kardeşinin ne öldüğünü ister, ne onduğunu – Cudze szczęście bywa solą w oku – Чуже щасття, як сіль в оці; Komşunun tavuğu, komşuya kaz görünür (karısı kız görünür) – Kura sığıda jest zawsze tłustsza niżli własna geş – Курка сусіда завжди жирніша, ніж власний гусак; Meyveli ağacı taşlarlar – Zazdrość towarzyszy powodzeniu jak cień światłu – Заздрість супроводжує успіх як тінь світло*);

4) сентенції щодо поведінки (*Kocanın kabı ikiyse birini kır – Miłość i zazdrość razem z sobą chodzą – Любов і заздрість разом ходять; Komşun kör ise kupa bak – Kiedy przyjdiesz między wrony, musisz krakać jako ony – Між вовками жити – по-вовчому вити*).

У польській мові заздрість *budzi się, gryzie, ukula kogo w serce, tęczy kogo, nurtuje kogo, opanowuje kogo, czyjaś duszę, czyjeś serce, pali, piecze, pożera, szarpie, ściska serce, rośnie, wzrasta* (прокидається, гризе, коле в серце, мучить когось, точить когось, підкоряє когось, чийсь душу, чийсь серце, палить, пече, пожирас, рве, стискає серце, росте, зростає). Заздрість може теж *kierować kimś, czyim postępowaniem, czyimi myślami, wgryzać się w duszę, w serce* (керувати кимсь, чиймись вчинками, чиймись думками, вгризатися в душу, в серце). Заздрість теж *gaśnie, wygasa (gasne, zgasa)*. Заздрість *zatruiwa kogo, czyją duszę, czyjeś serce, żyje, żyje kogo, czyje serce* (отрує когось, чийсь душу, серце, життя, пожирас когось, чийсь серце). Заздрість *mówi przez kogoś* (говорить через когось). Людина *pęka, skręca się, szaleje, zielenieje, zółknie z zazdrości* (вибухає, її скручує, скаженіє, зеленіє, жовтіє із заздрості). *Zadęcza się, płonie zazdrością chorobliwą, dziką, wściekłą* (закатовує себе, палає хворобливою, дикою, скаженою заздрістю), іноді *bezprzedmiotową* (безпредметною).

Дещо інші порівняння містить турецька лексика. Різницею є відсутність відсилання до кольорів, пов'язаних із заздрістю. Ми не фіксуємо навіть висловів на зразок "жовтіти чи зеленіти з заздрості". У турецькій мові зате існують відсилання до погляду, підкреслюється роль очей при вираженні цього почуття. Вже саме порівняння словникових дефініцій показує, що заздрість у турецькій мові обіймає велику гаму відчуттів – заздрість чорна і біла, а також ревнивість. В обох дефініціях ми знаходимо подібність: неприємне відчуття, якщо хтось має річ, яку теж бажаємо мати; упередження і ворожість до її власника. В польській мові також підкреслюється ревнивість щодо когось, зате не зветься заздрістю почуття несправедливості, що комусь щось не належить. Проте з наведених прикладів виникає, що почуття заздрості має еквіваленти, як лексичні, так і смислові, виражені у фразеологізмах та прислів'ях. Це почуття знаходимо навіть у неспоріднених між собою мовах, що функціонують у різних культурних колах (Слов'янський світ – Орієнтальний світ).

Йоланта САВІЦКА-ЮРЕК (Седльце, Польща)

*Декілька зауваг про дійсність, змальовану в
"Sielankach nowych ruskich" Юзефа Бартоломея Зіморевича*

Поет епохи бароко Юзеф Бартоломеї Зіморевич (1597–1677) походив із львівської ре-
місничої родини. Закінчив трирічну школу при катедрі у рідному місті, після чого працював
у канцелярії міського писаря. Згодом отримав статус міщанина та змінив прізвище з бать-

кового Озімек на Зіморович. Одруження з донькою заможного золотаря, Катериною Духніцувною, уможливило йому подальшу кар'єру. Життєвий шлях привів його до посади бургомістра Львова.

У 1663 р. у Кракові під прізвиськом померлого брата, Шимона, Ю.Зіморович видав “*Sielanki nowe ruskie różnym stanom dla zabawy*”, в яких умістив багато автобіографічних елементів. Себе у цьому творі представив як господаря приміської садиби. Виступав під різними іменами (Дем'яніна, Мілоша, Хіляса, Філорета, Дороша, Оліфіра). Як поет, що оспівував принади міста Львова та його околиць, Юзеф Бартоломей також представив у “*Sielankach...*” багато близьких йому постатей, серед них – дружину та брата Шимона. Ймовірно, писав їх у різні періоди свого життя. Прагнув увіковічнити для нащадків “свою малу вітчизну” – рідне місто Львів. Зробив це у найбільш близький йому спосіб, не як художник, а як літератор. Митець був знайомий із представниками різних станів Львова, тому міг зобразити картини з їхнього життя у цьому особливому місті, розташованому між Сходом і Заходом. Описував їх з точки зору власника приміської садиби, освіченої людини, закоханої в поезію митців Стародавнього Риму і епохи Ренесансу. Підкреслював те, що Львів лежить на пагорбах, розміщуючи його, згідно з міфологічними уявленнями, у сфері *sacrum*, де кожне підвищення, що вважалося місцем з'єднання неба і землі, трактувалося як місце, освячене його висотою. Розташуванню міста надав релігійного виміру. Садибу Мілоша (одного з героїв твору) та Львів зробив місцем дії описаних у “*Sielankach...*” епізодів, сотворивши земну Аркадію, і втілив таким чином один із постулатів цього жанру.

Для своїх творів Ю.Зіморович використовує й інші назви: роксоланки (*roksolanki*), віланески (*wilaneski*). Часто надає їм форму епічних монологів, а також розмов героїв про свої любовні переживання або про те, що відбувається в родині або ж у сусідів. Згідно з античною традицією, влітає до них пісні пастухів, що беруть участь у різних обрядах (весільних, жалобних). В них не тільки візія радісного життя на землі, а й плач з приводу смерті найближчих (дружини, дітей) чи розпач жертв татарських нападів і козацьких воєн.

Отже, головна цінність “*Sielankach...*” у їх звичасвому реалізмі, далекому від звичної тематики такого жанру. Є у збірці Ю.Зіморовича і вірші у формі діалогів, що показують нам брутальні сцени мордування і втечі від козаків. Поет, описуючи ситуації, сповнені жорстокості і насилля, які він запозичував із сучасної йому історичної дійсності, показує, що кожна війна несе нещастя для людей, незважаючи на їхню стать і соціальний статус, призводить до смерті невинних, непричетних до конфлікту, знищує їхнє майно, будівлі та святині, не залишає в спокої навіть померлих, бо їхні останки тривожать мародери. Саме тому автор не допускає, що мужність воїнів може принести їм славу та пам'ять нащадків – занадто багато пролитої крові і сліз невинних людей над ними тяжіє. Драматизм описаних поетом кривавих батальних сцен та страждань мешканців Львова і околиць, викликаних нападами козаків та їхніх союзників татар, особливо помітний у творах “*Kozaczyzna*” і “*Burda ruska*”.

Ю.Зіморович використав у своїх поезіях місцевий колорит. Свідчать про це імена героїв і топоніми (назви рік), які показують читачеві, що події відбуваються за межами етнічної Польщі. Частіше зустрічаємо їх, коли йдеться про історичні події, пов'язані з Україною, чи локальні ситуації, рідше – коли автор висловлюється у високому стилі (наприклад, у сповненому високих почуттів гімні, зверненому до Бога).

Можна стверджувати, що у збірці “*Sielankach...*” Ю.Зіморовича (загалом сімнадцять) співіснують елементи культури Сходу і Заходу, що видно хоча б із змалювання специфіки життя мешканців приміських садиб, їхніх вірувань, звичаїв та використання характерних для цих теренів назв. Про спробу поєднати місцевий колорит із мотивами, запозиченими з західної культури, свідчать міфологічні алюзії до гербу Львова, міста, розташованого як Рим на семи пагорбах. Цикл “*Sielankach...*” Ю.Зіморовича характеризує одвічна і позачасова потреба у власному корінні. Попри те, що компаративістичні студії виявили у “*Sielankach...*” впливи Овідія, Кохановського та Шимоновича, їхньому автору вдалося, уникнувши обмежень жанру, з великою точністю і надзвичайно майстерно описати добре відомі йому пейзажі рідного міста. Свій масток, розташований неподалік від Львова, Ю.Зіморович змалював як анклав спокою, відокремлену від решти не завжди приязного світу.

Упорядкував Ігор ШПИК